

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 2 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Полвонов Козимбек Наимович

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1970-2022 йиллар) 7-13

Махмудова Азизахон Носировна

ПАЛЕОЛИТШУНОСЛИК СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА Р. Х. СУЛЕЙМАНОВ
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРНИ 14-21

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

MODERN DIGITALIZATION: PRIORITIES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC TRANSFORMATION 22-28

Паязов Мурод Максудович

ДАВЛАТ ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТЕМИР ЙЎЛ ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 29-37

Шохўжаева Зебо Сафоевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУФОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ
САМАРАДОРЛИГИ 38-45

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna

INSON KAPITALI RIVOJIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 46-50

Элбоев Бобур Ботирович

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА САВДОНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА БАНК КАФОЛАТИ ВА
ЗАХИРА АККРЕДИТИВНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ 51-60

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich

O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 61-68

Абдуқулова Дилноза Абдукадировна

АГРАР СОҲА ЎСИШИНИ МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРГА ТАЪСИРИНИ
СТАТИСТИК ЎРГАНИШ 69-74

Qudbiyev Nodir Tohirovich, Tojimatov Abdumutalibjon Abduqayumovich

KORXONALARNING TIJORAT BANKLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 75-84

Rasulova Shaxnoza Xatamovna

XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY ANAMIYATI ..85-93

Болтаев Нурали Шираматович

АГРАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЙЁРЛАНАЁТГАН КАДРЛАРНИ МЕҲНАТ
БОЗОРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 94-103

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich*JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA
ETNOMADANIY OMILLARNING O'RNI .....104-109*Aripov Alisher Abdumalikovich*YOSHLAR MA'NAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MILLIY VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING
O'RNI .....110-117*Xabib Sattorov*

TASAVVUF TA'LIMOTIDA SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT BOSQICHLARI 118-123

Турсинбой Султонов

ИСТЕЪДОДНИНГ ИККИ МУҲИМ ТОМОНИ 124-132

Сафаров Улуғбек Турсунович

МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР ТРАНСФОРМАЦИЯСИНING ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 133-138

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Бектурсынова Айсултан Марат кызы*М.М. БАХТИН КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО-ФИЛОЛОГА
ФИЛОСОФСКОГО ТИПА .....139-145*Назарова Сайёра Азимжановна*ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕРМИНЛАРИНИ ТАРИХИЙ
БОСҚИЧЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ .....146-151*Isroilova Manzura Jamolovna*BOSMA NASHRLARDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK
TRANSFORMATSIYASI .....152-156**12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР***Утемурастов Махмут Ажимурастович*ҲУҚУҚ ИЖОДҚОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ
ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ .....157-162*Узакова Гўзал Шариповна*БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА ҚАШШОҚЛИК ВА ОЧЛИКНИ
ТУГАТИШ, СОҒЛИК ВА ФАРОВОНЛИККА ИНТИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ .....163-175*Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li*

SUG'URTA FRANSHIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA 176-180

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Мамадалиева Нилуфар Баҳодировна*ЎҚУВ ФАНЛАРИ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ БОШЛАНҒИЧ
СИНФ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ОҒЗАКИ НУТҚ ВА ФИКРЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 181-185

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. -2023. -№ 2 (3).
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>**

09.00.00 – Фалсафа фанлари

Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich
O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, II-son
Toshkent akademik litseyi, maxsus fanlar o‘qituvchisi, mayor
E-mail : academicaget6767@gmail.com

JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA ETNOMADANIY OMILLARNING O‘RNI

Annotatsiya: Ushbu maqolada asosiy masala fuqarolarning huquqiy siyosiy ongini shakllantirish muammolariga bag‘ishlangan. Mualliflar huquqning etnik-madaniy kelib chiqishi, bundan tashqari diniy va huquqiy siyosiy ongning munosabatlari va o‘zaro ta‘sirining, etnik xilma-xillikning madaniy-ma‘naviy jamiyat hayoti qarashlariga, huquqiy-siyosiy madaniyatga ta‘siri, o‘ziga xos xususiyatlari, huquqiy nigilizm shakllanishining oldini olish muammolari bilan bog‘liq masalalarni ko‘rib chiqadilar. Chunki huquqiy hayotning ma‘naviy va madaniy asoslarini tahlil qilish, huquqiy tizimni samarali rivojlantirish omillarini tashkil qiladi

Kalit so‘zlar: Huquqiy siyosiy ong, Huquqiy ong shakllanishi, etnik omil, etnomadaniyat, axloqiy ta‘sir, huquqiy siyosiy an‘analar, qadiryatlar, etnik xilma-xillig, etnomadaniy qadiryatlar.

Тулаганов Муминжон Тахтамуратович
Министерство внутренних дел
Республики Узбекистан Ташкентский Академический
лицей № II, учитель специальных предметов, майор
E-mail: academicaget6767@gmail.com

РОЛЬ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ФАКТОРОВ В ПОВЫШЕНИИ ПРАВОВОГО И ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ГРАЖДАН В ОБЩЕСТВЕ

Аннотация: В данной статье основной вопрос посвящен проблемам формирования правового и политического сознания граждан. Авторы обсуждают вопросы, связанные с этнокультурным происхождением права, взаимосвязью и взаимодействием религиозно-правового политического сознания, особенностями влияния этнического многообразия на взгляды на культурно-духовную жизнь общества, правополитическую культуры, а также проблемы предотвращения формирования правового нигилизма. рассматривают, т. К. Анализ духовно-культурных основ правовой жизни. Составляют факторы эффективного развития правовой системы.

Ключевые слова: Правополитическое сознание, формирование правосознания, этнический фактор, этнокультура, нравственное воздействие, правовые политические традиции, ценности, этническое разнообразие, этнокультурные ценности.

Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan,
Tashkent Academic Lyceum No. II, teacher of special subjects, major
E-mail: academicaget6767@gmail.com

THE ROLE OF ETHNO-CULTURAL FACTORS IN RAISING THE LEGAL AND POLITICAL CONSCIOUSNESS OF CITIZENS IN SOCIETY

Abstract: In this article, the main issue is devoted to the problems of forming the legal and political consciousness of citizens. The authors discuss issues related to the ethno-cultural origin of law, the relationship and interaction of religious and legal political consciousness, the specific characteristics of the influence of ethnic diversity on the views of the cultural and spiritual life of the society, the legal political culture, and the problems of preventing the formation of legal nihilism. Consider, because the analysis of the spiritual and cultural foundations of legal life. Constitute the factors of effective development of the legal system

Key words: Legal political consciousness, formation of legal consciousness, ethnic factor, ethnoculture, moral influence, legal political traditions, values, ethnic diversity, ethnocultural values.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I2Y2023N13>

Kirish. Huquq nazariyasining fundamental muammolaridan biri – bu yangi axloqiy-huquqiy an’analarni, yuksak huquqiy madaniyatni rivojlantirish. Zamonaviy jamiyatning huquqiy asoslarini shakllantirish mavjud qadriyatlar tizimini qayta ko’rib chiqishni, o’zbek xalqining axloqiy va huquqiy qadriyatlarini qayta tiklashni talab qiladi. Bugungi kunda huquq fani xalqning ma’naviy tajribasi, uning yuksak huquqiy ongi asosidagina rivojlana oladi. Hozirgi vaqtda ichki huquq tizimi chuqur inqiroz holatida. Ushbu inqiroz, birinchi navbatda, jamiyat ongida asosiy huquqiy qadriyatlarning qadrsizlanishi, yot g’oyalarning jamiyat ruhiyatiga singishi zamonaviy ommaviy madaniy qarashlarning avj olishi, qonunchilikning nomukammalligi, huquq va erkinliklarni himoya qilishning haqiqiy kafolatlarining yo’qligi, odil sudlovni amalga oshirishning deformatsiyalari bilan bog’liq. Natijada jamiyatning huquqiy siyosiy madaniyati darajasi pasayib, huquqiy ongning o’ziga xos xususiyati huquqiy nigilizmga aylanib bormoqda. Bularning barchasi qonun ustuvorligining inqiroziga va natijada jamiyatning inqirozga olib keladi.

Mavjud vaziyat uni hal qilish yo’llarini zudlik bilan izlashni talab qiladi. Inqiroz hodisalarini bartaraf etishning eng muhim shartlaridan biri huquqiy siyosiy madaniyat darajasini oshirish uchun shart-sharoit yaratishdir. Ya’nikim xalqining huquqiy siyosiy qadriyatlarini mustahkamlash tabir joiz bo’lsa huquqiy an’analar ahamiyatini oshirish muhimdir. Mamlakatimizning etnik tarkibini hisobga oladigan bo’lsak huquqiy siyosiy an’analarni mustahkamlashda turli qarashlarga ega millat vakillari mavjud jamiyatda an’analarni turg’un shakllantirish juda murakkabdir, qolaversa bugungi kunda omma uchun bir xillikni targ’ib etuvchi madaniyat xuruji allaqachon bizning xalqimiz an’analariga ham o’z ta’sirini o’tkazgan. Ya’nikim etnomadaniy omillar ham jamiyatdagi huquqiy siyosiy ong shakllanishiga ta’sirini o’tkazmay qolmaydi.

Huquqiy madaniyat an’analarini shakllantiruvchi eng asosiy omillar ham milliy va etnik xarakterdagi omillar bilan belgilanadigan qadriyatlardan iborat. Ushbu siyosiy va huquqiy qadriyatlar har doim o’ziga xos milliy xususiyatga ega bo’lib, ular muayyan siyosiy va

huquqiy muhitga xosdir. Milliy-etnik qadriyatlar ikkinchi darajali emas, ular mutlaq qadriyatlar kabi muhim va ularni qandaydir nuqsonlarga bog'lab bo'lmaydi, ular milliy qadriyatlar kabi muhim rol o'ynaydi. Misol tariqasida biz o'zbek milliy qadriyatlarini aytaylik, o'zbek sivilizatsiyasi va uning O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi shakllanishidagi ta'sirini olishimiz ham mumkin.

Tadqiqot maqsad vazifalari

Yuqoridagi fikr mulohazalardan kelib chiqib ushbu tadqiqotda asosiy masala fuqarolarning huquqiy siyosiy ongi shakllanishiga etnomadaniy omillarning ta'sirini baholash o'rganishdan iborat.

Mavzu yuzasidan adabiyotlar tahlili

Huquqiy ong ijtimoiy ongning muayyan shaklidir. U odamlarning huquqiy bilimini, tafakkurini va his-tuyg'ularini ifodalaydi, shuningdek, ularning atrofdagi huquqiy hodisalarga munosabatini belgilaydi, siyosiy ong esa jamiyat a'zolarining siyosatni tushunishi yuzasidan mavjud bo'lgan bilimlar, qarashlarni baholay olish tizimidir.

"Keng ma'noda shaxsning siyosiy ongi deganda o'zini-o'zi tashkil etish va o'zini-o'zi tartibga solish asosida davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda u yoki bu shaklda ishtirok etish qobiliyati va istagi tushuniladi. Siyosiy madaniyat shaxsning ijtimoiy-siyosiy hayot ishtirokchisi sifatida siyosiy voqeyilikdan xabardorligi, siyosiy jarayonlarga munosabati ishtiroki va o'zini o'zi jamiyatdagi siyosiy maqomini belgilashida namoyon bo'ladi" [1].

Shu o'rinda siyosiy huquqiy ong shakllanishi va etnik madaniyat o'rtasidagi munosabatlar ta'siriga to'xtalib o'tsak: Ma'lumki ko'pgina davlatlar ko'plab etnik guruhlar asosida vujudga kelgan. Davlat jamiyatning siyosiy tashkiloti sifatida ko'pincha etnik kelib chiqishi bilan bog'liq bo'lgan muayyan odamlar guruhi tomonidan tashkil etiladi. Hozirgi vaqtda davlatlar, qoida tariqasida, ko'p millatli siyosiy birliklardir, ammo shunga qaramay, har doim etnik yadro mavjud, etnik ko'pchilik bu axloqiy yadro sifatida ishlaydi. Davlatning shakllanishi va rivojlanishida etnik ko'pchilikdan xalqlardan tashqari etnik oz xalqlar ham ham ishtirok etadi.

Etnos insoniyatning bir qismi sifatida vujudga keladi va rivojlanadi, yaxshilik va yomonlik, foyda va zarar haqida o'z g'oyalari ega va ma'naviy madaniyatning bir qismidir. Muayyan etnik guruhning ma'naviy madaniyati odamlarning madaniy muhitning muayyan elementlariga beradigan axloqiy ahamiyatini tavsiflovchi qadriyatlar tizimi sifatida ishlaydi. Alohida xalqlar orasida qadriyat toifalari va g'oyalari shunchalik farq qilishi mumkinki, bir jamiyat a'zolari o'rtasida istalgan va ijobiy bo'lgan narsa o'ta salbiy baholanadi va boshqalar tomonidan rad etiladi.

Muqaddas yoki axloqiy jihatdan majburiy deb qabul qilingan narsa boshqa biron tomonidan kufr va axloqsiz deb hisoblanishi ham mumkin. Har bir etnik guruhning o'ziga xos dunyoqarashi, o'ziga xos psixologiyasi, o'z huquqi (huquqiy madaniyat va huquqiy siyosiy ong muayyan etnik guruhning dunyoqarashi va ayrim xususiyatlariga muvofiq shakllanadi) mavjud.

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishning muhim jihatlaridan biri etnik xususiyatlardir. Huquqiy madaniyat va huquqiy ongni shakllantirishda jamiyat taraqqiyoti, uning qadriyatlari, tarixiy an'analari qarang turli ko'rinish shakllari namoyon bo'ladi. Huquqiy ong inson va jamiyat hayoti davomida shakllanadi va rivojlanadi. Shu bilan birga, uning rivojlanishidan qat'i nazar, u shaxs yoki butun jamiyatning xatti-harakatlariga ta'sir qiladi.

Huquqiy ongni shakllantirish jarayoni sezilarli tashqi ta'sir ostida sodir bo'ladi. Shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ko'p bo'lib, ularning ta'siri natijasida boshqalardan ajralib turadigan alohida huquqiy ong shakllanadi. Bu omillar shartli ravishda "faol", ya'ni faqat biron-bir harakatni amalga oshirishda ma'lum bir ta'sirga ega bo'lganlar va "faol bo'lmagan" - bu faqat ularning mavjudligi bilan ta'sir qiladiganlarga bo'lish mumkin.

Huquqiy-siyosiy ongda kimningdir irodasi hamisha o'z aksini topadi. Masalan, o'z etnosini uning davlat taraqqiyotida hisobga oladigan bo'lsak, o'zbek millatiga tegishli bo'lmagan etnik qarashlarni O'zbekiston tomonidan qabul qilinishi o'zbek huquqiy ongining xarakterli belgilarining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan, juda muhim omil bo'lganligi tarixdan ayon. VIII-asrning birinchi choragida arab xalifaligining bosqinchilik yurishlari bilan bog'liq ravishda islom dinining kirib kelishi O'rta Osiyo xalqlarining madaniyatiga keskin burilish hosil qilgani hamamizga ma'lum, demak shuni ham qo'shimcha sifatida takidlash mumkinki, har qanday "din" aholi dunyoqarashi va ongiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.[2]

Millatning huquqiy ongni shakllantirishga ta'sirini hisobga olgan holda, bu ta'sirni muhokama qilayotgan qaysi etnik guruhga - titul yoki ozchilikka tegishli ekanligiga qarab ajratish kerak. Gap shundaki, agar biz huquqiy ongni huquqqa munosabat deb hisoblasak, u holda huquq butun madaniyatning bir qismi ekanligiga tayanish kerak. Shuning uchun har doim shuni hisobga olish kerakki, agar biz davlat qonuni haqida gapiradigan bo'lsak, unda biz, qoida tariqasida, aholining ko'p qismini tashkil etuvchi titulli etnik guruhning unga munosabatini baham ko'rishimiz kerak.

Millatimizning huquqiy ongi, xususan, ommaviy-huquqiy ong G'arb mamlakatlari bilan solishtirganda rivojlanmagan. Aholida huquqiy ongni shakllantirish jarayonida qadriyat sifatida qonunga hurmatni tarbiyalash jarayoni sodir bo'ladi. Huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'anaga turli etnik omillar kuchli ta'sir ko'rsatadi, ular o'z navbatida butun qadriyatlar doirasida shakllanadi. Ularning orasida eng muhimini aniqlash mumkin. Bizning nuqtai nazarimizdan, bu "Vatan", "Vatan tushunchasini tashkil etuvchi etnos" kabi hodisalarni tushunish va idrok etishdir.

Ma'lumki, huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'analari o'ziga xos sivilizatsiya shart-sharoitlarni ochib beradi. Sivilizatsiyaning o'zi etnomadaniy hamjamiyat tarixiy rivojlanishining asosiy vositasidir. Aynan u (sivilizatsiya) tarixiy taraqqiyotning realligi, o'ziga xosligi va ko'rinishlarining xilma-xilligini, uning ahamiyati va qiymatini belgilaydi. Huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'analarda mujassamlangan siyosiy-huquqiy qadriyatlar milliy-etnik bo'yoqdan tashqarida mavjud bo'la olmaydi. Ularda doimo milliy-davlat mazmuni va korrelyatsiyasi mavjud. Etnik omillar ma'lum bir etnik guruhning (xalqning) siyosiy va huquqiy an'analari doirasida mustahkamlangan va uzatiladigan ijtimoiy qadriyatlarning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. "Etnik hamjamiyat" hodisasining o'zini aniq tasavvur qilish, u yoki bu xalqning bir butunga birlashishiga, tarixiy jarayonning o'ziga xos mustaqil subyekt sifatida harakat qilishiga qanday bog'lanishlar imkon berishini bilish orqaligina bu omillarni keltirib chiqarish va tushunish mumkin. Bu esa ma'naviy-madaniy xususiyatlari to'g'risida ma'lum tasavvurlar hosil qilishga imkon beradi.

Metodologiya: Ushbu tadqiqotni olib borishda mavzu yuzasidan barcha ilmiy elektron hamda yozma manbalar tahlil qilindi va o'rganildi. Bundan tashqari, tadqiqotimiz davomida tahliliy, tarixiy, so'rovnoma metodlardan foydalanildi.

Natija va muhokama

Huquqiy siyosiy ong shakllanishiga ta'sir etuvchi etnomadaniy omillar

▪ *Diniy.* Huquqiy siyosiy ong shakllanishiga avvalo din va boshqa madaniy omillar bilan birgalikda jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Har bir milliy tipdagi odamlarning o'ziga xos urf-odatlar bor. Bu urf-odatlar boshqa millatlarning urf-odatlariga ta'sirida ham barqaror va saqlanib qoladi. Qadimgi millatlar orasida urf-odatlar alohida barqarorlikka, ahamiyatga ega. Bu holat ularning ajralib turadigan xususiyatidir.

▪ *Muloqot tili.* Bu juda muhim ayniqsa huquqiy voqelikni idrok etish va baholashda. Tilning o'ziga xosligi ko'pincha tegishli etnik jamoa doirasidagi huquqiy hodisalarni tushunishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Uning alohida ahamiyati huquq ijodkorligi, huquqni qo'llash va boshqa huquqiy faoliyat doirasida yuridik texnika, uning xususiyatlari va o'ziga xos xususiyatlari o'zini namoyon qila boshlaganda namoyon bo'ladi.

▪ *Milliy etnik hamjamiyatning son tarkibi.* Bu "tutun xalqlar" omili yoki aksincha, "yo'qolib borayotgan xalqlar" omili.

▪ *Milliy huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'analarning o'ziga xos xususiyatlari* ham geografik determinantlar bilan belgilanadi. Ko'pincha geografik omillar asosiy omil bo'lib ishlaydi, chunki ular ko'p darajada muayyan xalqning iqtisodiy rivojlanishini, uning milliy madaniyatini belgilaydi.

▪ *Tarixning umumiyliigi.* Eng muhim omil milliy madaniyat va an'analarning o'ziga xos xususiyatlarini belgilash. Muhim tarixiy voqealarga, muhim siyosiy-huquqiy o'zgarishlarga muayyan milliy guruhning aralashuvi, albatta, bu xalq madaniyatiga ta'sir qiladi. Bu yerda politogeneza (davlat tuzuvchi xalqlar), milliy ozodlik kurashida va boshqalarda ishtirok etish ham muhim ahamiyatga ega.

Yuqoridagi omillar siyosiy huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'analarni qiyofasini belgilaydi. Siyosiy va huquqiy an'analarni butun borlig'i davomida zaiflashishi yoki faollashishi mumkin. Ularning o'ziga xosligi shundaki, ular butun o'n yillar va hatto asrlar davomida faol shakllarda namoyon bo'lmasdan, shu jumladan ularni keltirib chiqargan sharoitlar allaqachon yo'qolganida ham davom etishi mumkin. Ularning faol roli siyosiy kurashning alohida yuksalishi, siyosiy muammolarning keskinlashuvi va milliy vazifalar davrida namoyon bo'ladi.

Bu siyosiy va huquqiy an'analarni xalqning ongsizligida dasturlashtirilgan omil bo'lib, faqat o'zining ichki mantig'iga ko'ra rivojlanadigan va ijtimoiy-siyosiy hayot bilan bog'liq bo'lmagan genotipga o'xshash narsani anglatmaydi. U o'z-o'zidan, hamma uchun kutilmaganda harakat qilishga, siyosiy kurashning borishi va natijalarini halokatli tarzda oldindan belgilashga qodir emas. An'ana doimiy ravishda qat'iy belgilangan chegaralar ichida aylana olmaydi, u doimo ulardan chiqib ketishga harakat qiladi. Siyosiy va huquqiy an'analarni ham vujudga keladi, mustahkamlanadi va kuchga kiradi.

Huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy ong etnik-madaniyat demokratiya darajasiga, parlamentarizm xarakteriga, konstitutsiyaviy tuzilishga, saylov tizimining xususiyatlariga, partiyalar va davlatning roliga ta'sir qiladi. Ular muxtoriyat, mustaqillik, ozodlikni sevish, quyi tabaqalarning tashabbuskorligi, ularning vatanparvarligi va baynalmilalligi kabi omillarga ham ta'sir qiladi. Ular mamlakat siyosiy madaniyatiga, davlat va siyosiy arboblarni, parlament deputatlari, davlat hokimiyati organlari vakillarining xulq-atvoriga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, etnik madaniyatning Huquqiy siyosiy ong shakllanishiga salbiy ta'sirlarini oldini olish uchun bir so'z bilan aytganda, milliy o'z-o'zini identifikatsiya qilish siyosati va qaror

qabul qilish sohasidan shaxsiy hayot va madaniyat sohasiga surilishi kerak. Shu bilan bir qatorda, milliy g'urur tuyg'usi iqtisodiy raqobatda yuksalishi mumkin...

Shubhasiz, liberalizm bilan birga yashash yo'llarini izlash kerak. U milliy madaniyatga ochiq bo'lish zarurligi haqida gapirganda ham haqli. Shu bilan birga, milliy o'z-o'zini identifikatsiyani faqat shaxsiy hayot sohasiga majburlab bo'lmaydi. U milliy, shu jumladan, milliy huquqiy madaniyatni to'ydiradi, singdiradi va mazmunini tashkil etadi. Kimdir milliy huquqiy madaniyatni siyosatdan, qarorlar qabul qilishdan qanchalik ajratib qo'ymoqchi bo'lmasin, buning uddasidan chiqmaydi. Gap shundaki, milliy siyosiy va huquqiy qadriyatlarning siyosiy-huquqiy ustuvorlik sifatida uzoq va mutlaq hukmronligiga, ularni davlat faoliyatining yagona dominantiga aylantirishga yo'l qo'ymaslik kerak. Bunday yondashuv davlat-huquqiy tizimni deformatsiyaga olib keladi, uning mohiyatini buzadi. Huquqiy madaniyat va siyosiy-huquqiy an'analarni noto'g'ri belgilangan milliy ustuvorliklar bilan cheklab bo'lmaydi. Konstitutsiya bilan qo'riqlanadigan qadriyatlar sifatida inson va fuqaroning huquqlari ustuvorligini doimo yodda tutish lozim.

Xulosa

Xulosala o'rnida aytish mumkinki etnik madaniyat asosan axloqiy jihatlar huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishga yetarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Huquq etnosning mahsuli bo'lganligi uchun undan ajralmas bo'lib, u o'z tashuvchisi bilan birga shu etnosning xususiyatlariga mos ravishda vujudga keladi va rivojlanadi.

Huquq hamisha xalqning huquqiy madaniyati va huquqiy siyosiy ongi darajasini aks ettiradi. O'zbekistonda huquqiy ong va huquqiy madaniyat juda ko'p turli jihatlariga muvofiq shakllangan, ammo etnik madaniy jihatlarini asosiylaridan biri deb hisoblash mumkin, chunki bu jihatlar ma'lum bir etnik guruhning qadriyatlar tizimini aks ettiradi. Etnik kelib chiqishi inson va umuman jamiyat hayotida juda muhim rol o'ynaydi. Lekin inson va jamiyat buni to'g'ri qabul qiladi, chunki bir etnik guruh har doim davlat va qonunni hurmat qilishi va unga bo'ysunishi odat tusiga kiradi; boshqa odamlar an'anaga ko'ra qonunlarni e'tiborsiz qoldiradilar va ularni faqat javobgarlik og'rig'i ostida bajaradilar; yana bir guruh fuqarolar, ehtimol, faqat bir narsani qonun sifatida qabul qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. ПОЛИТИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ Бозаджиев В. Л., Политическое сознание и политическое самосознание <https://monographies.ru/en/book/section?id=8234>
2. "O'RTA OSIYOGA ISLOMNING KIRIB KELISHI VA MAHALLIY XALQLAR ORASIDA YOYILISHI" Husen Hayrullayevich Jo'rayev
3. Vavilin V.F., Mordoviya ASSRda (qishloq aholisi) zamonaviy etnik-madaniy jarayonlarning miqdoriy bahosi. Saransk: Sarat nashriyoti. Universitet Saran, fil., 1989. 45-b.
4. Karimov B. [va boshq.], Ma'naviyat asoslari / o'quv qo'llanma. – Toshkent: "Donishmand ziyosi", 2021.
5. Milliy istiqlol g'oyasi: akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma/mualliflar jamoasi: Q. Nazarov va boshqalar. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi, "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2014

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).